

1818). Mirza Muhammed, Usûliyye liderlerinden Ca'fer Kâşifülgitâ en-Necefi (ö. 1227/1812) tarafından kaleme alınan *Keşfü'l-gitâ* 'an me'âyihi Mirzâ Muhammed 'adüvvi'l-'ulemâ' adlı eserde şiddetle eleştirilmiştir. Hakkındaki bu nevi tenkit ve iddiaların halk üzerinde yaptığı tesirler sonunda Mirza Muhammed, Kâzimeyn'de kalabalık bir grup tarafından öldürülmüş, böylece Ahbâriyye tamamen çökmüştür. Ahbâriyye'nin günümüzde sadece Hürremşehr ve Abadan'da bazı temsilcileri bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mahmud Şükrî el-Âlûsî, *Muhtaşarü't-Tuḥfe-ti'l-İsnâ 'aşeriyye*, Kahire 1373, s. 47 vd.; Mübed Keyhusev İsfendiyâr, *Debistân-ı Mezhâhib* (nşr. Rahîm Rızâzâde-i Melik), Tahran 1362 hş., I, 247-250; İzmîrî İsmail Hakkı, *Muhassalü'l-keḷâm ve'l-hikme*, İstanbul 1336, s. 127 vd.; İzzâhu'l-meknûn, I, 560; E. G. Browne, *A Literary History of Persia*, London 1953, IV, 374-376; Hamid Algar, *Religion and State in Iran, 1785-1906: The Role of the Ulama in the Qajar Period*, Berkeley 1969, s. 33-36; a.mlf., "Akbârî", *Elr.*, I, 716; Rüşdî Muhammed, *el-'Akl 'inde's-Şi'ati'l-İmâmiyye*, Bağdad 1393/1973; Muhsin el-Emin, *A'yânü's-Şi'a* (nşr. Hasan el-Emin), Beyrut 1403/1983, I, 111; E. Ruhi Fiğlalî, *İmâmîyye Şiâsi*, İstanbul 1984, s. 206, 210, 215, 226; Gianroberto Scarica, "Intorno alle controversie tra Ahbârî e Usûlî presso gli Imâmîti di Persia", *RSO*, XXXIII/III-IV (1958), s. 214-250; Nikki R. Keddie, "The Roots of the Ulama's Power in Modern Iran", *Scholars, Saints, and Sufis*, Berkeley 1972, s. 222-223; E. Kohlberg, "Shi'i Hâdîth", *Arabic literature to the end of the Umayyad period*, Cambridge 1983, s. 299-307; a.mlf., "Akbârîya", *Elr.*, I, 716-718; W. Madelung, "Imamism and Mu'tazilite Theology", *Religious Schools and Sects in Medieval Islam*, London 1985, s. VII/21; a.mlf., "Akhbârîya", *El² Suppl.* (İng.), I, 56-57; R. Strothmann, "Şi'a", *İA*, XI, 510; Cl. Huart, "Şeyhler", *İA*, XI, 479; Joseph Schacht, "Usûl", *İA*, XIII, 72; S. H. Nasr, *İthnâ 'Ashariyya*, *El²* (İng.), IV, 278.

METİN YURDAGÜR

AHBÂRU KUDÂTI MISR

(اخبار قضاة مصر)

Ebü Ömer Muhammed b. Yûsuf el-Kindî'nin (ö. 350/961) Mısır kadılarına dair eseri.

Kitâbü'l-Kudât veya kısaca *el-Kudât* diye de anılan ve kronolojik sıraya göre düzenlenmiş olan eserde 23-246 (643-860) yılları arasında tayin edilen kadılar ele alınmış, Kays b. Ebü'l-Âs'tan Bekkâr b. Kuteybe'ye kadar kırk dört kadı hakkında bilgi verilmiştir. Kitapta kadıların tayin ve görevden ayrılış tarihleri, kimin tarafından tayin edildikleri, ne kadar maaş aldıkları gibi hususlar yanın da genellikle bu kadılarla ilgili şahsî bil-

giler de yer almaktadır. Ayrıca, yer yer uzun olmak üzere, verdikleri bazı önemli kararlar ve yaptıkları kazâî uygulamaların da zikredilmesi esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Kitap o dönemin toplum yapısı, bazı müesseselerin gelişmesi ve İslâm adliye tarihi konusunda son derece kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir. Bu bilgilerin râvi zinciriyle (isnad) zikredilmiş olması da ayrı bir önem artzmetmektedir.

İlk defa Richard J. H. Gottheil'in neşrettiği eser (*The History of The Egyptian Qadis*, Paris 1908), daha sonra Rhuvon Guest tarafından, British Museum'da (nr. 1212/2, Add. 23324) bulunan ve 624 (1227) yılında istinsah edilen nüshası esas alınarak Kindî'nin *Kitâbü'l-Ümerâ* (el-Vülât) adlı eseriyle birlikte yayımlanmıştır (*The Governors and Judges of Egypt-Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, Leiden 1912). Bu eserle birlikte, yazma nüshasına ekli iki zeyil de basılmıştır. Bunlardan ilki Ebü'l-Hasan Ahmed b. Abdurrahman b. Bürd'e ait olup 246-366 (860-977) senelerini, müellifi belli olmayan ikinci zeyil ise 347-424 (959-1033) yıllarını içine almaktadır. Ancak bu iki zeyil, kronolojik kısa bilgiler dışında tarihî değeri olan herhangi bir bilgi ihtiva etmemektedir. Nitekim Kindî'ye ait olup kırk dört kadı hakkında bilgi veren asıl kısım 176 sayfa (300-476) iken yirmi dört kadıya yer verilen birinci zeyil on sekiz (477-494), dokuz kadıdan bahseden ikinci zeyil de yedi sayfadır (494-500). Nâşir esere yazdığı elli dört sayfalık bir giriş yanında, eserin sonuna İbn Hacer'in *Ref' u'l-İsr 'an kudâti Mısır* adlı eserinden alınan ve 237-419 (851-1028) yılları arasında görev yapan kırk dört kadı hakkında ilâve bilgiler ihtiva eden bir bölüm daha eklemiştir. Bu neşrin daha sonra ofset baskısı da yapılmıştır (Bağdat 1964). R. Guest neşrinde, eserin 302-306 sayfaları arasında bazı takdim-tehirler meydana gelmiş ve burada biyografileri verilen üç kadıyla ilgili bilgiler birbirine karışmıştır (bk. C. C. Torrey, s. 550 vd.).

İbn Hallikân, İbn Zülâk'ın biyografisini verirken (bk. *Vefeyât*, II, 91-92), dolayısıyla Kindî'den de söz ederek onun eserini 246 (860) yılına kadar getirdiğini söyler. Bu bilgi, R. Guest tarafından yapılan neşrin tam olduğu hususunda önemli bir işaret sayılmakla birlikte, Kindî'nin eserini kendi zamanına kadar tamamlamış olması da muhtemeldir. Diğer taraftan kaynaklar İbn Zülâk'ın Bekkâr b. Kuteybe'den başlayıp

Muhammed b. Nu'mân'a kadar getirdiği (246-386/860-996) bir zeylinden bahsediyorlarsa da bu eser günümüze kadar ulaşmamıştır.

Kindî'nin eserinin büyük bir kısmı İbn Hacer'in *Ref' u'l-İsr* adlı kitabında aynen yer almış olup bunun Yûsuf b. Şâhin tarafından *en-Nücûmü'z-zâhire bi-telḥîşi aḥbârî kudâti Mısır ve'l-Kâhire* (bk. Brockelmann, *GAL*, II, 83) adıyla yapılan muhtasarı da bir bakıma Kindî'nin eserinin gözden geçirilmiş ve önemsiz derecede kısaltılmış bir nüshası mahiyetindedir (bk. R. Guest, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât*, Giriş, s. 12).

BİBLİYOGRAFYA :

R. Guest, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât* [Ebü Ömer el-Kindî], Leiden 1912, Giriş, s. 12 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1968-72, II, 91-92; Brockelmann, *GAL*, II, 83; *Suppl.*, I, 229-230; a.mlf., "Kindî", *İA*, VI, 812-813; Sezgin, *GAS*, I, 358; Charles C. Torrey, A Misplaced leaf in al-Kindî's "History of the Qādīs of Egypt", *Islamica*, II/4, Leipzig 1926, s. 550-555; F. Rosenthal, "al-Kindî Abū 'Umar Muhammad", *El²* (İng.), V, 121-122.

AHMET ÖZEL

AHBÂRU MEKKE

(اخبار مكة)

Ebü'l-Velîd Muhammed b. Abdullah el-Ezrakî'nin (ö. 250/864[?])

Mekke'nin tarihî, coğrafi ve topografik durumu hakkındaki eseri.

Kitabın tam adı *Aḥbâru Mekke ve mâ câ'e fihâ mine'l-âşâr*'dır. Müellif eserin tarih kısmını yazarken dedesi Ahmed b. Muhammed el-Ezrakî (ö. 222/

Aḥbâru
Mekke'nin
Türkçe
tercümesinin
ilk sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî,
Tarih, nr. 1217)

837) ile tanınmış diğer bazı şahısların rivayetlerini esas almış, şehrin topografik yapısıyla ilgili bilgileri ise kendisi eklemiştir. Eser daha çok dedesinin rivayetlerine dayandığı için Ahmed b. Muhammed bir bakıma asıl müellif kabul edilebilir. *Ahbârü Mekke*'nin Ezrakî'nin kaleminden çıkan aslı bir risâleden ibaret olup daha sonra yapılan ilâvelerle hacimli bir kitap halini almıştır. Esere Ebû Muhammed İshak b. Ahmed el-Huzâî (ö. 308/921), başta Kâbe'nin 281-284 (894-897) yılları arasındaki tamiri olmak üzere birçok ilâveler yapmış, Muhammed b. Nâfi' el-Huzâî de (ö. 350/961'den sonra) Bâbü İbrâhim el-Hayyât ve Dârünnedve hakkında birer hâşiyeye yazmıştır.

Ahbârü Mekke siyasi ve içtimai bir tarih olmaktan çok, şehrin yerleşim planı ve topografik yapısı, özellikle Kâbe hakkında geniş bilgi veren bir eserdir. Ezrakî Mekke'deki binaların kitâbelerini en doğru şekilde nakletmek suretiyle eserine büyük bir değer kazandırmıştır. Diğer kaynaklarda bulunmayan bazı orijinal bilgileri ihtiva eden kitap, daha sonraki yıllarda Mekke tarihi hakkında yazılan eserlere birinci derecede kaynak olmuştur. *Ahbârü Mekke*'de ele alınan konuların büyük bir kısmı İslâm öncesi Mekke tarihi ve Kâbe'ye dairdir; geri kalanı Mekke'deki diğer makamlar ve Hz. Peygamber hakkındadır. Eserdeki ana başlıkların bir kısmı şu şekilde sıralanabilir: Kâbe'nin isimleri, Kâbe hakkında nâzil olan âyetler, Kâbe'nin Mekkeliler ve Hz. Âdem tarafından inşası, Âdem'den Nûh tufanına kadar Kâbe, Hz. İbrâhim'in Kâbe'yi yeniden inşası, Amâlika ve Cürhümîler'in Kâbe'yi inşası, Kâbe ve civarına yerleştirilen putlar, Fil Vak'ası, Kureys'in Kâbe'yi inşası, Câhiliye devrinde hac, Abdullah b. Zübeyr ve Haccâc tarafından Kâbe'de yapılan onarımlar, Kâbe'nin örtüsü, Hacerülesved, Kâbe'nin şekli, yapısı ve ebadı, makâm-ı İbrâhim ve fazileti, zenzem kuyusu ve tarihçesi, Safâ ile Merve, Mescid-i Harâm'a tarih boyunca yapılan ilâveler, Harem ve sınırları, *mîkât** yerleri, Mekke ve civarındaki tarihî yerler ve eserler.

Ahbârü Mekke'yi Sa'deddin b. Ömer el-İsferâinî *Zübdetü'l-a'mâl* ve *hülâsatü'l-ef'âl* adıyla, Yahyâ b. Muhammed el-Kirmânî de *Muhtaşaru Târihi Mekketi'l-müşerrefe* adıyla özetlemişlerdir (yazmaları için bk. Sezgin, GAS, I, 344). Abdülmelik b. Ahmed el-Ermânî ise

eseri *Nazmu Târihi Mekke li'l-Ezrakî* adıyla manzum olarak yazmıştır. Ancak bu kitap zamanımıza ulaşmamıştır. F. Wüstenfeld, Avrupa kütüphanelerindeki üç nüshasına dayanarak eseri Almanca bir önsözle birlikte *Die Geschichte und Beschreibung der Stadt Mekka von al-Azraqi* adıyla 1858 yılında Leipzig'de neşretmiş, eser aynı yıl Göttingen'de de yayımlanmıştır. Rüşdî Sâlih Melhas da Medine'deki iki nüshayla (el-Mektebetü'l-Mahmûdiyye, Tarih, nr. 53, 96) Kahire (Dârü'l-kütüb) nüshasından istinsah edilmiş olan Şeyh Abdüsettar ed-Dihlevî'nin kütüphanesindeki özel nüshayı esas alarak metnin tenkitli neşrini yapmış (Mekke 1352), eser daha sonra bu neşri esas alınarak Beyrut'ta ofset olarak basılmıştır (1964, 1979). *Ahbârü Mekke*'nin Mehmed Âşık Hafî tarafından yapılan muhtasar bir tercümesi vardır (Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 1217). Eser ayrıca Yunus Vehbi Yavuz tarafından bazı ilâvelerle *Kâbe ve Mekke Tarihi* adıyla tercüme edilerek yayımlanmıştır (İstanbul 1974).

BİBLİYOGRAFYA :

Rüşdî Sâlih, *Ahbârü Mekke* [Ezrakî], Beyrut 1399/1979, Mukaddime, s. 8-29; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. Rızâ-Teceddüd), Tahran 1391/1971, s. 124-125; *Keşfü'z-zunûn*, I, 306; Brockelmann, *GAL*, I, 143; *Suppl.*, I, 209; Sezgin, *GAS*, I, 257, 339, 343, 344; Serkis, *Mu'cem*, I, 429; F. Rosenthal, *A History of Muslim Historiography*, Leiden 1968, s. 43, 126, 164, 480; André Ferré, "Les sources du Kitâb al-masâlik wa-l-mamâlik d'Abû 'Ubayd al-Bakrî", *IBLA*, XLIX/158 (1986), s. 191; "Ezrakî", *IA*, IV, 442-443; J. W. Fück, "al-Azraqî", *EI*² (İng.), I, 826-827.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AHBÂRÜ'L-KUDÂT

(اخبار القضاة)

Muhammed b. Halef Vekî'in
(ö. 306/918)

hicrî üçüncü yüzyılın sonuna kadar
muhtelif bölgelerde görev yapmış
kadınların biyografisine dair eseri.

Kitabın adı bazı kaynaklarda *Ahbârü'l-kuḍât* ve *tevârihuḥüm* (bk. Safedî, III, 44; Ziriklî, VI, 347-348) ve *Kitâbü Ahbâri'l-kuḍât ve târihihim ve aḥkâmihim* (bk. İbnü'n-Nedîm, s. 127; İbnü'l-Kiftî, III, 124; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 225) şeklinde geçmektedir. Bağdatlı İsmâil Paşa, eserin adını *Gurerü'l-aḥbâr fi aḥbârî'l-kuḍât ve târihihim ve aḥkâmihim* (bk. *Hediyetü'l-ârifin*, II, 25)

olarak zikretmekte ise de muhtemelen bu isim, onun Vekî'e ait iki eseri bir tek eser zannetmesinden doğmuştur. Zira bazı kaynaklarda Vekî'in bu eserinden başka *Kitâbü'l-Gurer* (bk. Safedî, III, 44) veya *el-Gurer mine'l-aḥbâr* (bk. Sezgin, *GAS*, I, 376) adlarıyla anılan bir eserin den daha bahsedilmektedir.

Ahbârü'l-kuḍât, Hz. Peygamber döneminde kadılık yapan Ali b. Ebû Tâlib ve Muâz b. Cebel'den başlayarak tarih sırasına göre Medine, Mekke, Tâif, Basra, Küfe, Şam, Bağdat, Musul gibi şehirlerle Mısır, Filistin, Afrika, Endülüs, Yemen gibi bölgelerde kadılık yapan kişileri konu alan bir eserdir. Kitapta söz konusu kadınların hayatı, ilmi şahsiyetleri, göreve tayin ve azilleri, ayrıca verdikleri hükümler ve ichtihadları ele alınmakta ve tenkitçi bir gözle incelenmektedir. Kitabın giriş bölümünde kadılık müessesesi ve kadıda bulunması gereken vasıflar incelenmekte, daha sonra rüşvet kavramı üzerinde durulmaktadır. Sahasındaki ilk kaynaklardan biri olan eser, sadece belli bir şehir veya bölgenin kadınlarına hasredilmemesi bakımından, Kindî'nin *Ahbârü kuḍâtü Mısır* ve Zehebî'nin *Ahbârü kuḍâtü Dimaşk* adlı eserlerinden farklı bir özellik taşımaktadır. *Ahbârü'l-kuḍât*'ın en önemli özelliklerinden biri de Vekî'in ele aldığı

Ahbârü'l-kuḍât'ın son sayfası
(Murat Molla Ktp., nr. 1079, vr. 291*)

